

109. YILINDA YENİ LİSAN'A ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Nâzım H. Polat

- Merhum hikâyeci, şair ve fikir adamı Ömer Seyfettin'in vefatı üzerinden 100 yıl geçti. Başlattığı Yeni Lisan hareketi, onun elinde ve dilinde dokuz yıl yaşamıştı. Bir kültür hareketinin bu kadar kısa zaman diliminde başarılı olması, hayranlık ve hayret uyandırıcıdır çünkü daha önce benzer teşebbüsler olduğu hâlde istenen sonuca varılamamıştı.

Yeni Lisan'a Hazırlıklar

Tanzimat yıllarının üç büyük edibi (Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa), Türkçenin o günkü durumundan memnun değillerdi. Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Ali Suavi, Ahmet Vefik Paşa, Basiretçi Ali, Süleyman Paşa; Osmanlı sahasındaki Türkçe ile Doğu Türkçesinin, yazı dili ile konuşma dilinin, imlanın farklılıkları üzerinde durmuşlardı. Azerbaycan Türklerinden Mirza Fethali Ahundzade ve Ali Suavi, Türkçeye çekidüzen vermenin yolunun fonetik (sese karşı harf) esaslı Latin alfabesiyle mümkün olacağını belirttiler. Ebuzziya Mehmet Tevfik, Hayrettin Bey, Muhittin Bey, Muallim Naci, Mehmet Hasan, Yenişehirli Avni, Menemenlize Mehmet Tahir, Doktor Şerafettin Mağmumi, Faik Reşat, Mehmet Ziver ve Ispartalı Hakkı gibi aydınların dil ve edebiyat hakkındaki fikirlerinin özü, imla meselesidir. Bütün Türklerin aynı yazı dilinde buluşması esasına dayanan Türkçeciliğin önderi ise "Dilde, fikirde, işte birlik!" diyen İsmail Gaspıralı Bey ve sonra da Hüseyinzade Ali Turan'dır. Bütün bu isimlerin dil konusundaki birikimleri, tartışmaları, 1890'larda aydınları artık bir yol ayrımına getirmiştir. Türkçenin kendi imkânlarını kullanarak aynı medeniyet dairesinin diğer iki büyük diline (Arapça, Farsça) ait

unsurlardan kurtulması gerektiğine inananlar ve bunu mümkün görme-yenler olarak tasnif edebileceğimiz iki aydın kümesi belirdi.

29 Ekim 1894 tarihli *İkdam*'da (Sayı: 89) yayımlanan "Türkçe Bir Mektup", Türkçeden bütün yabancı unsurların atılması gerektiğini savunuyordu. Mehmet Emin Yurdakul ise aynı görüşü "Türkçe Şiirler"inde uyguluyordu. İstanbul'da *İkdam*'daki çıkışlar, İzmir'de *Hizmet* gazetesi çevresinde bir Türkçecilik çığırına başlattı. 1905'te *Çocuk Bahçesi* dergisinde başlayan hece-aruz tartışmaları, dolaylı olarak dilde sadeleşme çabalarını gündeme getirdi. 1909'da Üsküp'teki *Yıldız* dergisi de konuşma dilinin yazı dili hâline getirmeye çalıştı.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Türkçe üzerindeki çalışmalarda, örgütlü yeni bir devreye girildi. 5 Ocak 1909'da kurulan¹ Türk Derneği; ırki bir kuruluş değil, Türklük bilimi üzerinde çalışmak isteyen bir enstitü görünümündedir.

Adanalı Doktor Ahmet Şükrü, Tüccarzade İbrahim Hilmi Çığıracı gibi aydınlar benzer görüşleri tekrarlamışlardır. Özetin özeti olan bu çalışmalar listesi gösteriyor ki Yeni Lisan'dan önce Türkçenin istiklal mücadelesi, meşale hâline gelmiştir. Yeni Lisan hareketinin -aşağıda ilkeleri belirtilen fikirlerinin hepsi bu çalışmalarda da söylenmiştir. Ancak onların hepsi dil görüşüdür; edebiyat anlayışı üretememişlerdir. Dille ilgili olarak söylediklerini de şiir, hikâye, roman vb. edebî metinlerde tam anlamıyla uygulayabilmiş ve bunda ısrarlı olabilmemişlerdir.

Bugünkü edebî dilin temelini atan Yeni Lisan'a teşebbüs edenlerin hepsi dil hakkında görüş sahibi birer fikir adamı olmanın yanında şiir, hikâye, deneme vb. edebî metin yazarı idiler. Bu sayede de görüşlerinin bizzat uygulayıcısı oldular ve istedikleri hemen her şey, 6-7 yıl içinde genel kabul gördü.

Aslında Yeni Lisan'ın fiilî süresi bu kadar da değildir. 11 Nisan 1911'de *Genç Kalemler*'in 2. cildinin ilk sayısından başlatılıp 15 Ekim 1912'deki 27. sayısı ile sonlandırılan, sonraki günlerde derginin çıkarıldığı Selanik,

1 Bütün ciddi kaynaklarda Türk Derneğinin kuruluşuyla ilgili bilgiler, Yusuf Akçura'nın *Türk Yılı 1928* (s. 435-436) adlı eserinde kayıtlı bir anı parçasına dayanmakta ve 1908 yılı içinde çeşitli tarihler verilmektedir. (Kuruluş tarihinin etraflı biçimde tartışıldığı bir kaynak: Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, 4. baskı, İletişim Yay., İstanbul 2017, s. 15-16.) Oysa canlı bir kaynaktan, derneğin fikirlerini yaymak üzere seçtiği ilk dergi olan *Sırat-ı Müstakim*'den net bir bilgi hâlinde öğrenebiliyoruz: Türk Derneği, 12 Zilhicce 1326 / 23 Kânunuevvel 1324 / 5 Ocak 1909'a rastlayan Kurban Bayramı'nın üçüncü günü (salı) Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) Mekteb-i Mülkiye binasında yapılan bir toplantıyla kurulmuştur (*Sırat-ı Müstakim*, Sayı: 20, 18 Zilhicce 1326 / 29 Kânunuevvel 1324, s. 318).

Yunan eline düşünce uğrun-
da mücadele verilen, istik-
lali için çalışılan Türkçe de
oradan hicret etmiştir yani
Selanik'teki *Genç Kalemler*
-Yeni Lisan hareketi, aslında
19 aylık gayretlerden ibaret-
tir. Daha sonra İstanbul ve
bazı taşra şehirlerinde Yeni
Lisan'ı savunan dergi ve ga-
zeteler yayımlanmıştır.

“Edebiyatta İhtilal”: Yeni Lisan

Ömer Seyfettin, ta 1906'da
Edebiyat-ı Cedide zevkin-
den artık bıkmıştır. O kadar
bıkmıştır ki mevcut Türkçe
ile şiir yazılamayacağı fikri-
ne saplanır, Fransızca şiirler
yazar ama hem açık Türkçe
ile hem hece vezniyle yazıp
üç yıl sonra (1909) yayımla-
dığı iki şiirini de biliyoruz.²
Türk edebiyatının bir çık-
maz içinde bulunduğunu

inanılan Ömer Seyfettin; duygu ve düşüncelerine en yakın arkadaş olarak Ali Canip Yöntem'i görmekte, mektupla ona dert yanmaktadır. Manastır'a bağlı Yakorit köyünde takım komutanı olan Ömer Seyfettin, 1910 yılı Aralık başlarında dil ve edebiyatta millîleşme ihtiyacını anlatan bir mektup yazmıştır. Bu mektuptan sonra *Genç Kalemler* dergisinde, Yeni Lisan hareketinden önce “millî edebiyat” ihtiyacının ilk işaret fişeği Ali Canip Yöntem'in kaleminden çıkmıştır. Ali Canip, *Genç Kalemler*'in Aralık 1910 sayısına 13 Aralık 1326 [26 Aralık 1910] diye tarihlediği “Âti-i Edebîmiz” yazısını koymuştur. Ancak dergi, “baskısına özen gösterildiği için” 1911 başına kadar çıkarılamamıştır.³ Söz konusu yazıda; Türk edebiyatının Osmanlı sahasında, önce Arapça düşünüp Acemce hissettiği, sonra da bakış-

2 Yazının sonunda bu konuya tekrar dönülecektir.

3 *Genç Kalemler*'in basımındaki gecikme şöyle duyurulmuştur: “Birkaç güne kadar intişar edecektir. Nefaset-i tabına itina için yevm-i muayyende [belirlenmiş zaman içinde] intişar edememiştir.” (*Rumeli*, Sayı: 225, 31 Kânunuvvel 1326 [13 Ocak 1911], s. 4)

larını Batı'ya çevirip Frenkçe düşünmeye / hissetmeye başladığı söylenip İkinci Meşrutiyet'le birlikte gençliğin millî bir edebiyata ihtiyaç duyduğu dile getirilmiştir:

“Evet, Osmanlı gençleri bir ‘edebiyat-ı milliye’ istiyorlar. Bu onların en mukaddes arzusudur. Ve mademki atıye onlar hâkimdir, bu mutlak olacaktır. Şahit mi istiyorsunuz, onların bugün vücuda getirdikleri eserleri okuyunuz, bütün bu eserler ihtimal mesela ‘Mösyö Kanguru’ nasirinin kuvvet-i kalemiyesini haiz değildir. Fakat samimidir, vicdanidir, sahte değildir. İşte Refik Halit’in, Yakup Kadri’nin küçük hikâyelerini, şu henüz pek genç ediplerin mini mini evlatlarını tetkik ediniz! Göreceksiniz ki başlarında yalancı elmaslar yoktur, sadedirler, fakat nasiyelerinde Türklük güneşi parlamaktadır.”

Görüldüğü üzere Ali Canip Yöntem, “millî edebiyat” ihtiyacını ortaya koymaktadır. Derginin bir sonraki (12/4) sayısında ise Kâzım Nami Duru ise “Türkçe mi Osmanlıca mı?” (Sayı: 12/4, Kânunusani 1326 [Ocak 1911], s. 132-133, 136) başlıklı yazısında, Yeni Lisan’ın bakış açısını göstermektedir:

“Arabî Farisî kadesiyle yapılan terkipler!.. Lisanımızı zenginlettiği iddia olunan bu şeyler onu ziyade müşkil kılmaktan geri kalmıyor. Hâlbuki biz, otuz milyon Osmanlıya dili bu az zamanda öğretmek mecburiyetindeyiz.

Lisanı böyle sadeleştirebilirsek, öyle zannediyoruz ki Türkçeliği daha aşikâr bir surette meydana çıkar. Ona üç lisandan mürekkep bir acibe, bir ‘Osmanlıca’ diyenlerin cesareti de kırılır.

Dilimiz, Türkçedir, bütün Türk lehçeleriyle mukayese ederken buna Osmanlı Türkçesi deriz: Nitekim Uygurların söylediği Türkçeye, Uygur Türkçesi, Azerbaycanlıların söylediğine yanlış fakat yerleşmiş bir tabir ile Çağatay Türkçesi diyoruz.”

Bu arada Ömer Seyfettin, 28 Ocak 1911’de Ali Canip’e “edebiyatta ve lisanında bir ihtilal” yapma teklifini içeren bir mektup daha yazmıştır. Aldığı olumlu cevapla *Hüsün ve Şiir* dergisinin devamı olan *Genç Kalemler*, ikinci cildiyle artık Yeni Lisan davasının yayın organı hâline gelir. Derginin bütün sayılarında, bir dil ve edebiyat anlayışını açıklayan, itirazlara cevap teşkil eden makaleler yayımlanır. Söz konusu yazılar şöyledir:

1. ? [Ömer Seyfettin], “Yeni Lisan”, Sayı: 1, 11 Nisan 1911, s. 1-7.
2. ? [Ali Canip Yöntem - Ziya Gökalp], “Yeni Lisan”, Sayı: 2, 27 Nisan 19-5 My.1911, s. 25-29.
3. ? [Ömer Seyfettin], “Yeni Lisan”, Sayı: 3, 19 Mayıs 1911, s. 41-45.

-
4. ? [Ömer Seyfettin], “Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit”, Sayı: 4, 8 Haziran 1911, s. 58-61.
 5. ? [?], “Yeni Lisan’ın Güzelliği”, Sayı: 5, 2 Temmuz 1911, s. 71-86.
 6. Genç Kalemler Tahrir Heyeti [Ziya Gökalp], “Yeni Lisan”, Sayı: 6, 25 Temmuz 1913, s. 97-99.
 7. Genç Kalemler Tahrir Heyeti [Ziya Gökalp], “Yeni Lisan-Yeni Muhitül-maarif Muhterem Heyetine-”, Sayı:7, 9 Ağustos 199, s. 113-117.
 8. Genç Kalemler Tahrir Heyeti [Ziya Gökalp], “Yeni Lisan-Kelime-Lafız ve Lügat-Istılah”, Sayı:8, 24 Ağustos 1911, s. 129-131.
 9. Genç Kalemler Tahrir Heyeti [Ziya Gökalp], “Yeni Lisan ve İmla”, Sayı: 1, 17 Eylül 1911, s. 145-147.
 10. Genç Kalemler Tahrir Heyeti [Ziya Gökalp], “Yeni Lisan-Osmanlı İmlasının Tarihi”, Sayı:10, 14 Ekim 1911, s. 161-165.
 11. Genç Kalemler Tahrir Heyeti [Ziya Gökalp], “Yeni Lisan-Osmanlı İmlasının Tarihi 2”, Sayı: 11, 5 Kasım 1911, s. 178-180.
 12. Hamdullah Suphi [Tanrıöver], “Yeni Lisan’a Dair Bir Mektup”, Sayı: 12, 1 Aralık 1911, s. 194-196.
 13. Şahabettin Süleyman, “Yeni Lisan’a Dair Bir Mektup”, Sayı: 15, 18 Aralık 1911, s. 1-2.
 14. Doktor Kunoş İgnas, “Yeni Lisan’a Dair Bir Mektup”, Sayı: 14, 26 Aralık 1911, s. 29-30.
 15. Raif Necdet [Kestelli], “Yeni Lisan’a Dair Bir Mektup”, Sayı: 15, 14 Şubat 1912, s. 49-51.
 16. Bakamoviç Salih, “Yeni Lisan’a Dair Bir Mektup”, Sayı: 16, 29 Şubat 1912, s. 73.
 17. Kâzım Nami [Duru], “Yeni Lisan-Hasta Bir Mantığın Psikolojisi”, Sayı: 16, 29 Şubat 1912, s. 73.
 18. Şemsettin Sami, “Yeni Lisan-Lisan ve Edebiyatımız”, Sayı: 19, 24 Nisan 1912, s. 153-160.
 19. Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan-Pespaye Bir Hicve Ciddi Bir Cevap”, Sayı: 20, 10 Mayıs 1912, s. 200.
 20. Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisan ve Muarızlarından Bir Numune”, Sayı: 21, 29 Mayıs 1912, s. 202-207.
 21. M[ustafa] Nermi, “Yeni Lisan-Yeni Lisan İstilasını Karşısında”, Sayı: 22, 19 Haziran 1912, s. 226-251.

22. İzzet Ulvi, [Yeni Lisan Dair Bir Mektup], Sayı: 23, 2 Temmuz 1912, s. 258-259
23. Genç Kalemler Tahrir Heyeti, “Yeni Lisanın Vatan Çocuklarına”, Sayı: 24-25, 23 Temmuz 1912, s. 2-3.
24. Perviz (Ömer Seyfettin), “Gençlik Kavgaları-Yeni Lisan ve Çirkin Taarruzlar”, Sayı: 24-25, 23 Temmuz 1912, s. 39-43, 46-50.
25. Mehmet Necip [Türkçü], “Yeni Lisan”, Sayı: 26, 6 Eylül 1912, s. 58-62.
26. Ali Canip [Yöntem], “Yeni Lisan”, Sayı: 27, 15 Ekim 1912, s. 82-86.

Bu listeden anlaşılıyor ki;

- * *Genç Kalemler*'in 2., 3. ve 4. cildine ait 27 sayının hepsinde Yeni Lisan'la ilgili bir yazı mevcuttur.
- * Doğrudan Yeni Lisan anlayışını açıklayan yazılar; etkisini azaltabileceği, ihtirasları ve kinleri alevlendirebileceği endişesiyle “?” veya “Genç Kalemler Tahrir Heyeti” adına yayımlanmıştır.
- * Ancak, Ali Canip Yöntem'in *Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri* (Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1947) ve Rıza Filizok'un *Ali Canip Yöntem Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma* (Ege Ü Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 2001) adlı kitaplarından, bu imzasız yazıların yazarını öğrenebiliyoruz.
- * İmzasız “Yeni Lisan” yazılarının üçü Ömer Seyfettin'e, biri Ali Canip'e, yedisi Ziya Gökalp'a aittir.
- * Genç Kalemler Tahrir Heyetinin Yeni Lisan hakkındaki görüşlerini sorduğu Hamdullah Suphi, Şahabettin Süleyman, Raif Necdet Kestelli, Doktor Ignác Kúnos, Bakamovic Salih ve İzzet Ulvi'nin de birer mektubu vardır.
- * Mustafa Nermi, Mehmet Necip Türkçü'nün konu hakkında görüşlerini de Yeni Lisan sütununda bulmak mümkündür.
- * Yakup Kadri, Köprülüzade Mehmet Fuat ve Cenap Şahabettin'in itirazlarına karşılık olarak kaleme alınmış yazılar da aynı sütunda yer bulmuştur.

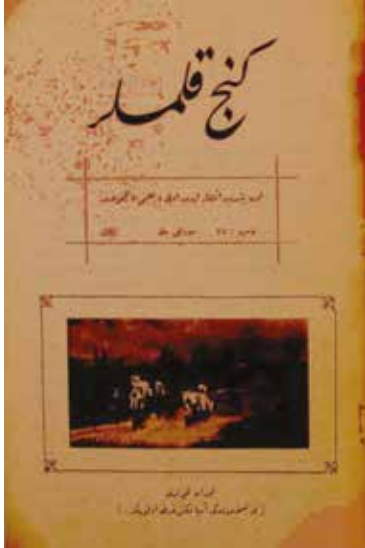
“Yeni Lisan” Ne Diyor?

Yeni Lisan hareketinin, önceki dil görüşlerinden asıl farkı, aynı zamanda bir edebiyat ve sanat anlayışı ortaya koymak ve bunu da “Yeni Hayat” diye adlandırdıkları bir dünya görüşüne, bir felsefeye dayandırmaktır.

Öncelikle Yeni Lisan davasının özünü veren ilk “Yeni Lisan” makalesindeki dil ilkelerini sıralayalım:

1. Arapça, Farsça tamlama ve çokluk kuralları asla kullanılmayacak. İstihlahlarla (terimlerle) teklik yerine kullanılan “Sadrazam”, “ahlâk”, “kâinat” gibi çokluklar müstesna.
2. Türkçenin çokluk eki dışında, yabancı dillerden gelme çokluk eki kullanılmayacak: “ihtimalât”, “mekâtip”, “memurin”, “hastegân” yerine “ihtimaller”, “mektepler”, “memurlar”, “hastalar” yazılacak. “Kâinât”, “inşaât”, “ahlâk” gibi klişe hâline gelmiş olanlar bu tutumun dışında bırakılacaktır.
3. Arapça, Acemce edatlar kullanılmayacak. “Ama”, “şayet”, “yani”, “lakin” gibi tamamıyla Türkçeleşmiş ve konuşma diline geçmiş olanlar müstesna.
4. Arapça, Acemce kelimeler şimdilik eski imlâları muhafaza olunarak kullanılacak, konuşurken söylemediğimiz lafızlar mümkün olduğu kadar terk olunacak, Türkçede yalnız millî ve basit sarf hâkim kılınacak.
5. Konuşulan ve Türklerin çoğu tarafından anlaşılınan latif ve tatlı İstanbul Türkçesi, nazım ve nesirde güzelliğe örnek ve ölçü sayılacaktır.

Bu ilkeler daha sonraki Yeni Lisan yazılarında ve *Genç Kalemler* Yazı Kurulu adına yapılan diğer yayınlarda (*Millî Jimnastik* gibi) genişletilerek daima dile getirilmiştir. İlk dört madde, daha önceki dili sadeleştirme gayretlerinin hepsinde vardır ama onların tek ölçüsü “okumuşlar”ın “avam”a hitap edebilmesidir. Yeni Lisan ise yapmak istediklerini bir program niteliğinde, bir sistem hâlinde açıklamıştır. Yalnız beşinci madde üzerinde, önceki sadeleştiricilerin fazlaca düşündüğü söylenemez. 1888’de *Mürüvvet* gazetesindeki dil ve edebiyat tartışmalarında, Ahmet Mithat Efendi, Bursa konuşmasının İstanbul konuşmasına göre daha saf bir Türkçe olduğu kanaatini ileri sürmüştür. Hâlbuki o yıllar Gaspıralı İsmail Bey, bütün dünya Türklüğü için İstanbul Türkçesini önermişti. Bir başka ifade ile Gaspıralı’nın dil anlayışı milliyet merkezli olup diğerlerinininki ise halk-

çılık anlayışının bir yansımasıdır. Osmanlı sahasında dili Gaspıralı gibi milliyet merkezli düşünen ilk çıkış Türk Derneğine aittir. Hâlbuki yukarıda belirtildiği üzere bu dernek ırki bir karakterde değildi. İlk Yeni Lisan yazısında, “Tasfiye” yani sadeleştirmenin nasıl yapılacağı anlatılırken bu dernekle görüş ayrılığı özellikle vurgulanmıştır:

“Bunu nasıl yapmalı? ‘Dernek’in arkasına takılıp akim bir irticaa doğru, Buhara-yı şerifteki henüz mebnâî [ilkel] bir hayat süren, müthiş bir vukufsuzluğun [bilgisizliğin], korkunç bir taassubun karanlıkları içinde uyuyan, bundan bir düzine asır evvelki günleri yaşayan kavimdaşlarımızın yanına mı gidelim? Bu bir intihardır. Bu, seri ateşli toplarımızı, makineli tüfeklerimizi bırakıp yerlerine; düşmanlarımız gelince -kavimdaşlarımız gibi- üzerlerine atacağımız suları kaynatmağa mahsus çay semaverleri koymağa benzer. Hayır. Beş asırdan beri konuştuğumuz kelimeleri, menus denilen Arabî ve Farisî kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz. Hele aruzu atıp Mehmet Emin Bey’in hecaî vezinlerini hiçbir şair kabul etmez. Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabii bir lisandır. Klişe olmuş terkiplerden başka lüzumsuz ziynetler asla mükâlememize [konuşmamıza] girmez. Yazı lisanıyla konuşmak lisanını birleştirirsek edebiyatımızı ihya yahut icat etmiş olacağız. Maharetimizi, sanatımızı, zekâmızı yalnız beş on kişilik bir edip kümesi takdir etmeyecek, karşımızda anlayan, takdir eden, alkışlayan ve mükâfatını veren bir ekseriyet bulunacak.”

Bu alıntı parçasındaki iddialar ve doğruluk derecesi nedir acaba?

Anlaşıyor ki ilk “Yeni Lisan” yazısında, Yeni Lisancı dil anlayışı yani Ömer Seyfettin, kendisi ile Türk Derneğinin dilde yapmak istedikleri arasına bir fark koymak istemektedir. Bunu yaparken Türk Derneğini “irticaa doğru gitmek”le suçlamaktadır. “İrticaa gitme”ye yüklenen anlam ise “Buhara-yı şerifteki henüz ilkel bir hayat süren, müthiş bir bilgisizliğin, korkunç bir taassubun karanlıkları içinde uyuyan, 8. yüzyıldaki günleri yaşayan kavimdaşlarımız gibi yaşamak”tır. “Buhara-yı şerif” ile kastedilen, Doğu Türklüğüdür. Doğrudan “Orta Asya” yerine “Buhara-yı şerif” ifadesinin kullanılması, ince alay (ironi) taşımaktadır. Böyle bir iddiaya haklılık kazandıracak şey, Türk Derneğinin tüzüğünde veya yaptığı çalışmalarında, Doğu Türkçesine yönelişin ve onu Osmanlı sahası Türkçesine üstün tutma izlerinin bulunmasıdır. Fakat Türk Derneğinin nizamnamesinde bunun aksine, Osmanlı Türkçesini Türklüğün diğer coğrafyalarına da yarararak ortak bir yazı diline varma iddiası bulunmaktadır. Nitekim dernek tüzüğünün 5. maddesinde:

“Türk Derneği, Osmanlı Türkçesinin yabancı ülkelerde mümkün olduğunca yayılmasına gayretle çalışacaktır. Hâlbuki bir lisanın yayıl-

masını kolaylaştırmak için onu kolaylıkla tahsil etmek gerekir. Bu sebepten Balkan hükümetlerinde, Avusturya'da, Rusya'da, İran'da, Afrika'da, Asya ortasında ve Çin'de bulunan Türkler Osmanlı Türkçesine alıştırılır ise onların temaslarıyla diğer milletler de Türkçe ile tanışarak Osmanlıların ticari ve sınai çıkarları sağlanmış olur.”

denilmektedir. Beşinci maddenin tamamlayıcısı hükmünde görünen altıncı maddede ise şu niyet dile getirilmektedir:

“Türk Derneği, (...) onların ileride saha-i ticaretleri bulunacak olan Azerbaycan, Afganistan, Kâşgar, Buhara ve Hîve gibi memleketlerin lisanlarını -Türklüklerinden faydalanarak- Osmanlı Türkçesine ve hatta merkez [İstanbul] konuşmasına kolaylıkla yaklaştırmaya çalışacaktır. (...) bu maksada, öncelikle, oralara göndereceği açık yazılmış ilim ve fen kitaplarıyla ulaşacaktır.”

Bu iki maddenin söylediği, ilk “Yeni Lisan” yazısının söylediğinden asla farklı değildir. Hatta “Yeni Lisan”da Osmanlı (İstanbul) Türkçesini Doğu Türkçesinin alanlarına yaymak gibi bir amaçtan bahsedilmezken Türk Derneği bunu, 1909 başında yayımlanan tüzüğüne koymuştur.

İlk “Yeni Lisan” yazısından alınan yukarıdaki parçada Türk Derneği ile farklılık diye gösterilen diğer bir husus, Arapça ve Farsçadan alınıp öteden beri konuşma diline giren alışılmış kelimeleri terk etme meselesidir. “Yeni Lisan”da “... mümkün değil terk edemeyiz.” denmesi, Türk Derneğinin bunları terk etme taraftarı olduğu iddiasını taşır. Hâlbuki Dernek Nizamname’sinin 9. maddesinde konuyla ilgili kayıt şudur:

“Osmanlı lisanının Arapça ve Farsça lisanlarından ettiği istifade inkâr edilemeyeceğinden, Osmanlı Türkçesini bu muhterem lisanlardan ayıklamak hiçbir Osmanlının hayalinden bile geçmez. Türk Derneği, Arapça ve Farsça kelimelerini bütün Osmanlılar tarafından kolaylıkla anlaşılacak şekilde yaygınlaşmışlarından seçilecek ve yazılması düşünülen eserlerde en sade Osmanlı Türkçesi kullanılacaktır.”

İlk “Yeni Lisan” yazısında Türk Derneği ile farklılık olarak gösterilip itirazı uğrayan diğer bir husus, aruz yerine hecenin tercih edilemeyeceğidir. Türk Derneğinin kuruluşuna önyak olanlardan Mehmet Emin Yurdakul ve Rıza Tevfik Bölükbaşı, hece veznini kullananlardandır. Rıza Tevfik, heceyi, halk şiirinden, tekke ve âşık edebiyatından aldığı ilhamla durak sistemine uygun biçimde kullanmakta ve tam bir yenileycilik göstermektedir. Hâlbuki Mehmet Emin, hece veznini duraksız biçimde kullanıp yazım şekli, nazım birimi olarak da çoğu zaman geleneğe uymamaktadır. Bu sebeple, siyasi kanaatler itibarıyla Rıza Tevfik’le hiçbir ortak yönü olmadığı hâlde onu değil Mehmet Emin’i hedef almaktadır. Oysa Ömer Seyfettin’in kendi-

si de bir yıl sonra aynı yolu seçecek ve bu bir yıl içinde aruzla sadece üç şiir (“Gözler ve Sesler”, “Ey Aşk”, “Ayrılık”) yayımlayacaktır. Aslında Ömer Seyfettin daha 1906 yılında, durakları farklı veya duraksız 11’li hece vezniyle iki şiir (“Gurbet Elllerinde-1- Yalnızlık”, “Gurbet Elllerinde -2- Kervan”) yazmış fakat 1909’da yayımlayabilmişti. Yani “Hele aruzu atıp Mehmet Emin Bey’in hecaî vezinlerini hiçbir şair kabul etmez.” dediği sıralarda kendisi heceyi denememiş değildi.

Bütün bunları birlikte düşününce anlaşılıyor ki Ömer Seyfettin’in ilk “Yeni Lisan” yazısında Türk Derneğine itirazları, görüş ayrılığını değil bir taktiği işaret etmektedir: Yazar, kendi çıkışının kabul görmesi için önceki örgütlü teşebbüsün yok sayılmasına çalışmıştır.

Kaynaklar:

- ? [Ömer Seyfettin], Yeni Lisan, *Genç Kalemler*, C II, S 1, 29 Mart 1327 [11 Nisan 1911], s. 1-7.
- “Genç Kalemler”, *Rumeli*, S 225, 31 Kânunuevvel 1326 [13 Ocak 1911], s. 4.
- “Türk Derneği Nizamnamesi”, *Sırat-ı Müstakim*, C I, S 21, 21 Zilhicce 1326 / 01 Kânunusani 1324 [14 Ocak 1909], s. 331.
- Duru, Kâzım Nami, “Türkçe mi Osmanlıca mı?”, *Genç Kalemler*, C I, S12/4, Kânunusani 1326 [Ocak 1911], s. 132-133, 136.
- Filizok, Rıza, *Ali Canip Yöntem Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, Ege Ü Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 2001.
- “İslâm ve Türk Âlemi -Türk Derneği”, *Sırat-ı Müstakim*, S 20, 18 Zilhicce 1326 / 29 Kânunuevvel 1324, s. 318.
- Üstel, Füsun, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, 4. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2017, s. 15-16.
- Yöntem, Ali Canip, “Âti-i Edebimiz”, *Genç Kalemler*, C I, S 11/3, 3 Kânunusani 1326 [Ocak 1911], s. 117-118.
- _____, *Ömer Seyfettin Hayatı ve Eserleri*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1947.